

ТУРИЗМ

УДК 338.48-6:355]:172:725.945

DOI <https://doi.org/10.32782/2786-5843/2026-3-5>

ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ВОЄННОГО ТУРИЗМУ: ФІЛОСОФСЬКИЙ ПОГЛЯД НА ВИКЛИКИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПРИРОДУ ФЕНОМЕНУ

Гуда Андрій Олегович

аспірант кафедри країнознавства та туризму,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

ORCID ID: 0009-0009-1466-8865

***Актуальність дослідження.** В умовах повномасштабної російсько-української війни постає гостра потреба у філософському осмисленні взаємодії людини з воєнною спадщиною. Концептуальна неоднорідність воєнного туризму вимагає створення методологічного фундаменту для розуміння явища як екзистенційного та етичного досвіду. **Предмет дослідження.** Філософсько-методологічні засади, онтологічні характеристики та екзистенційно-етичні виміри воєнного туризму. **Мета дослідження.** Здійснити комплексну філософську рефлексію сутності воєнного туризму та обґрунтувати методологічну базу для його інтерпретації. **Методологія дослідження.** Застосовано онтологічний аналіз (категорії простору, часу та матерії), феноменологічний підхід (дослідження інтенційності та «епохе»), екзистенційно-етичний аналіз (концепції «межових ситуацій» та відповідальності перед «Іншим»), а також постпозитивістський підхід (ідеї П. Фейєрабенда). **Результати дослідження.** Виявлено, що концептуальна неоднорідність воєнного туризму є закономірним відображенням складності об'єкта. Встановлено, що онтологічний статус воєнного туризму визначається через «розщеплену темпоральність» та функціонування у специфічних ландшафтах-гетеротопіях, де матеріальні сліди війни актуалізуються лише через інтенційну дію суб'єкта. Доведено, що феноменологічна редукція у воєнному туризмі виступає інструментом очищення сприйняття від повсякденних стереотипів, не заперечуючи при цьому етичної дистанції між агресором і жертвою. Визначено, що взаємодія з воєнними пам'ятками здатна провокувати «межові ситуації», які трансформують туристичну практику у внутрішню екзистенційну подію, що веде до автентичності буття. **Наукова новизна.** Здійснено філософський аналіз воєнного туризму. Поглиблено розуміння воєнного ландшафту як «тексту», що потребує герменевтичного розшифрування. Обґрунтовано тезу про трансформацію відвідувача воєнних дестинацій зі спостерігача на свідка, що перетворює пам'ять на акт етичного опору забуттю. **Сфера застосування результатів.** Розробка стратегій комеморації, етичних кодексів туризму, музейних комплексів та освітніх курсів з антропології, туризмології, етики й культурології. **Висновки.** Філософська рефлексія підтверджує, що воєнний туризм у своїх «вищих» формах є актом моральної співпричетності та екзистенційним викликом. **Подальших досліджень** потребують питання меморіалізації та вплив цифрових репрезентацій війни на глибину екзистенційного досвіду.*

***Ключові слова:** воєнний туризм, пам'ять, постпозитивізм, онтологія, феноменологія, екзистенціалізм, етика, меморіалізація.*

RETHINKING WAR TOURISM: A PHILOSOPHICAL PERSPECTIVE ON RESEARCH CHALLENGES AND THE NATURE OF THE PHENOMENON

Huda Andrii Olehovych

Postgraduate Student at the Department of Country Studies and Tourism,

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

ORCID ID: 0009-0009-1466-8865

***The relevance of the study:** in the context of the full-scale Russia–Ukraine war, there is an urgent need for a philosophical reflection on human interaction with war heritage. The conceptual heterogeneity of war tourism necessitates a solid methodological foundation to interpret the phenomenon as a profound existential and ethical experience. **Subject of the study:** philosophical and methodological foundations, ontological characteristics, and existential-ethical dimensions of war tourism. **Purpose of the study:** to conduct a comprehensive philosophical reflection on the essence of war tourism and to substantiate a methodological framework for its interpretation.*

Methodology: the research applies ontological analysis (categories of space, time, and matter), a phenomenological approach (study of intentionality and “epoché”), existential-ethical analysis (concepts of “boundary situations” and responsibility toward “the Other”), and a postpositivist approach (based on the ideas of P. Feyerabend).

Research results: it has been revealed that the conceptual ambiguity of war tourism is a natural reflection of the object’s complexity. The ontological status of war tourism is defined by “split temporality” and its functioning within landscape-heterotopias, where material traces of war are actualized through the subject’s intentional act. It is argued that phenomenological reduction in war tourism serves as a tool for stripping perception of everyday stereotypes without negating the ethical distance between the aggressor and the victim. Interaction with war sites is shown to provoke “boundary situations” that transform tourist practice into an internal existential experience that leads to the authenticity of being. **Scientific novelty:** a philosophical analysis of war tourism has been conducted. The understanding of the war landscape as a “text” requiring hermeneutic decoding has been deepened. The thesis regarding the transformation of the visitor from an observer into a witness, turning memory into an act of ethical resistance to oblivion, has been substantiated. **Practical significance:** the obtained results can be applied in the development of commemoration strategies, ethical codes for tourism, and museum–memorial projects, as well as in educational programs in anthropology, ethics, tourism and cultural studies. **Conclusions:** the study confirms that war tourism, in its “higher” forms, is an act of moral involvement and an existential challenge. **Future studies** should focus on the issues of memorialization and the impact of digital representations of war on the depth of the existential experience.

Key words: war tourism, memory, postpositivism, ontology, phenomenology, existentialism, ethics, memorialization.

Постановка проблеми. В українському науковому і суспільному середовищі дедалі більше уваги приділяють феномену воєнного туризму. Цей процес зумовлений перебудовою трансформаційним впливом повномасштабної російсько-української війни, яка радикально змінила соціокультурний простір держави, а також актуалізувала питання репрезентації воєнної спадщини, пам’яті та досвіду війни, зокрема й у туристичних практиках. Воєнний туризм поступово виходить за межі вузькоспеціалізованого сегмента і постає як складне міждисциплінарне явище, що перебуває на перетині туризмології, географії, історії, культурології, філософії та інших соціогуманітарних наук.

Слід зазначити, що сучасний стан дослідження воєнного туризму характеризується вираженим науковим плюралізмом. В академічному дискурсі відсутнє єдине та усталене визначення цього явища; дискусійними залишаються питання його видової структури, форм прояву та класифікації загалом. Зарубіжними дослідниками воєнний туризм інтерпретується крізь призму суміжних концептів, зокрема *dark tourism*, *thanatourism*, *heritage tourism*, що зумовлює змістову розмитість і ускладнює формування цілісного теоретичного підходу [1]. Паралельно для опису феномену в науковій літературі використовуються такі прикметники, як «воєн-

ний» (*war*, *war-related*, *warfare*), «військовий» (*military*), «батальний» (*battlefield*), «меморіальний» (*memorial*, *remembrance*) та інші, що відрізняються ступенем узагальнення та спрямованістю на різні прояви воєнної реальності. Тоді як у зарубіжній науковій традиції домінує увага до воєнно-меморіальних та воєнно-історичних аспектів, пов’язаних із відвідуванням місць пам’яті та об’єктів спадщини, у вітчизняному дискурсі простежується прагнення до ширшого погляду. Зокрема, поряд із зазначеними, активно розглядаються воєнно-пригодницькі та воєнно-подієві складові, що допускають інтерактивні, імерсивні, рекреаційні та розважальні елементи взаємодії з мілітаризованим простором. Така ситуація засвідчує перебування феномену на етапі активного концептуального становлення і дає підстави розглядати воєнний туризм як багатовимірну соціокультурну практику та вид подорожі, який інтегрує досвід пізнання, емоційного переживання і рефлексії, пов’язаних із воєнною та мілітарною тематикою.

Попри те, що інституціоналізація воєнного туризму як окремого напрямку досліджень відбулася лише наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть в контексті розвитку так званих «нішевих» або «спеціалізованих» видів туризму, самі практики подорожей до

місць воєнних подій мають значно глибші історичні корені. Від задокументованих спостережень за бойовими діями у ранньомодерний період до масових відвідувань полів битв у ХІХ столітті та формування стійких потоків воєнних подорожей після світових воєн – процеси, що засвідчують сталість людської інтенції до пізнання просторів війни, їхнього символічного та емоційного змісту.

У цьому контексті виникає фундаментальне питання щодо природи мотивації суб'єкта: що саме спонукало і продовжує спонукати людей відвідувати місця, пов'язані з війною? Чи йдеться про пізнавальний інтерес, прагнення до вшанування пам'яті, пошук автентичного досвіду, чи, можливо, про складніші екзистенційні мотиви, пов'язані з осмисленням смерті та страждання? Відповідь на ці питання виходить за межі традиційного туризмознавчого аналізу і потребує залучення філософських підходів до розуміння сутності воєнного туризму як соціокультурного феномену, що є важливим як для подальшого розвитку теоретичних аспектів туризмології, так і для поглиблення міждисциплінарного осмислення воєнної спадщини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Починаючи з 1990-х років, у світовій науковій думці вивчення практик, пов'язаних із відвідуванням місць воєнних подій та трагедій, розвивається у межах широкого спектра концептуальних напрямів, серед яких *battlefield tourism*, *war tourism*, *post-conflict tourism*, *military tourism*, *thanatourism*, *phoenix tourism*, *memorial tourism*, *atrocitiy tourism*, *heritage tourism*, а також у межах концепту *dark tourism* [2].

Останній отримав наукове обґрунтування у працях J. Lennon і M. Foley, які розглядали його як відвідування місць, пов'язаних зі смертю та катастрофами [3]. A.V. Seaton, автор концепції *thanatourism* («танатуризм»), досліджував мотиваційні аспекти подорожей до місць смерті та довів історичну тривалість цього явища, підкреслюючи роль війни як одного з ключових чинників його розви-

тку [4]. D. Light аналізував наукову літературу щодо відвідування об'єктів «темної спадщини», водночас наголошуючи на первинному вивченні воєнно-туристичних практик у межах *heritage tourism* («туризм спадщини») [1].

Вагомий внесок у дослідження здійснили праці, присвячені *battlefield tourism* («туризм на поля битв») [5; 6], а також взаємодії туризму та війни [7], у межах яких воєнні подорожі можна трактувати як відносно автономний напрям наукової проблематики.

У вітчизняному науковому дискурсі теоретичні та прикладні аспекти функціонування воєнного туризму перебували у фокусі уваги таких дослідників, як І. Винниченко; М. Кляп, Ф. Шандор; Д. Каднічанський, М. Каднічанська; М. Гамкало; В. Кушнар'єв, О. Поліщук; М. Лущик [8]; Г. Щука, І. Журба, Я. Коробейникова [9]; І. Несторишен, Л. Медвідь; Г. Заваріка; В. Бойко, Н. Далевська [10] та інших.

Водночас мотиваційні чинники відвідування воєнно-туристичних дестинацій детально проаналізовані у працях M. Piekarz; R. Dunkley, N. Morgan, S. Westwood; J.D. Bigley, C.-K. Lee, J. Chon, Y. Yoon [11].

Попри значний масив напрацювань, більшість досліджень тяжіє до дескриптивного або прикладного аналізу. Це зумовлює необхідність залучення філософського інструментарію як методологічної основи дослідження.

Зокрема ідеї постпозитивізму (особливо П. Фейєрабенда) дозволяють критично переосмислити усталені підходи до інтерпретації, легітимізуючи плюралізм наукового знання. Феноменологічна думка (І. Кант, Е. Гуссерль) спрямовує аналіз на досвід сприйняття воєнно-туристичних об'єктів і механізм формування смислів у свідомості індивіда. Водночас етичний підхід (Е. Левінас) актуалізує питання необхідності відповідальності у взаємодії з просторами страждання.

Додатково залучення ідей К. Ясперса, а також онтологічного й екзистенційного підходів дозволяє розглядати воєн-

ний туризм як багатовимірний феномен, пов'язаний з осмисленням буття та інтерпретацією досвіду.

Така методологічна установка дає можливість вийти за межі дескриптивного аналізу дефініцій, класифікацій та проявів явища і зосередитися на суб'єктивній ролі дослідника та туриста у конструюванні значень воєнно-туристичної реальності.

Мета дослідження. Метою статті є філософська рефлексія над сутністю воєнного туризму та проблемами його концептуалізації на основі використання філософських підходів як методологічного фундаменту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зазначена гетерогенність «епістемологічного ландшафту» воєнного туризму вимагає залучення методологічного інструментарію, здатного інтегрувати різні дисциплінарні візії.

Постпозитивістський вимір. Аналіз наявних досліджень дає підстави розглядати постпозитивістський підхід як одну з ключових епістемологічних основ вивчення воєнного туризму. Вихідним є відхід від позитивістського трактування наукового знання як об'єктивного, нейтрального та універсального відображення реальності. У межах цього підходу воєнний туризм постає як концепт, зміст якого безперервно формується в процесі інтерпретації, залежно від соціокультурних контекстів і панівних дискурсивних практик.

Це дозволяє пояснити варіативність термінології, множинність класифікацій і відсутність усталеного визначення воєнного туризму не як ознаку методологічної слабкості, а як свідчення складності самого об'єкта.

У цьому контексті постструктуралістська оптика відкриває можливість розглядати воєнний туризм як результат смислового конструювання, що здійснюється через мовні, візуальні та символічні репрезентації війни. Відповідно, предметом аналізу дослідників стають не стільки самі об'єкти воєнної спадщини, а швидше способи їх розуміння і представлення.

Релевантним тут є звернення до концепції епістемологічного анархізму П. Фейєрабенда (P. Feyerabend) [12], зокрема принципу «anything goes» («все згодиться»), який наголошує на відсутності універсального методологічного стандарту та легітимізує використання різних, у тому числі несумісних, підходів у процесі пізнання.

Таке бачення дозволяє уникнути редуціонізму та підсилює рефлексивний характер дослідження. Будь-яка теоретична дискусія чи протилежність інтерпретацій можуть розглядатися як іманентна складова самого об'єкта дослідження. Легітимність кожного такого підходу визначається насамперед його евристичною цінністю – здатністю розкрити нову грань феномену, не претендуючи на вичерпну універсальність. Однак слід зазначити, що це стосується методологічних засад дослідження явища і не заперечує значення емпіричної достовірності фактологічного матеріалу.

Перехід до аналізу воєнного туризму як феномену передбачає зміщення дослідницького фокусу від проблематики його наукового опису до розгляду логіки його існування. Якщо попередні міркування були спрямовані на фіксацію концептуальної неоднорідності, то далі увага зосереджується на самому явищі як формі взаємодії людини з просторами війни.

У межах подальшого аналізу пріоритет буде надано історичному та меморіальному (паломницькому) сегментам воєнного туризму. Це зумовлено тим, що саме вони формують найбільш стійку форму взаємодії з воєнною спадщиною, поєднуючи просторові сліди війни з їх історичною інтерпретацією та меморіалізацією. На відміну від інших видів, вони утворюють ядро смислової організації воєнного туризму.

Онтологічний вимір. В онтологічному аспекті воєнний туризм постає як специфічний спосіб організації взаємодії суб'єкта з простором, у якому війна вже завершилася або триває як актуальний процес. Буття цього феномену розгортається через три взаємопов'язані виміри: матеріальний, просторовий та часовий.

Матеріальний вимір виступає необхідною умовою прояву явища та охоплює сукупність об'єктів, що фіксують фізичну присутність війни у реальності (руїни, техніка, оборонні споруди, захисні лінії, артефакти). Водночас ці об'єкти не є самодостатніми у межах туристичного досвіду. Без людської свідомості вони – просто сміття або брухт. Їх значущість актуалізується лише через включення до практик сприйняття та культурного освоєння.

Просторовий вимір виникає у специфічно структурованих ландшафтах – територіях конфлікту, постконфліктних регіонах, локаціях меморіалізації. Простір у цьому випадку не виконує функцію нейтрального тла, а виступає активним носієм історичної, афективної та символічної інформації. Територія конфлікту або місця пам'яті в онтологічному сенсі – це «гетеротопії» за М. Фуко (M. Foucault) [13], місця, що живуть за іншими законами, ніж решта світу, як простори у просторах, де поєднуються фізичний і символічний виміри, минуле і теперішнє, сакральне і повсякденне [14].

Часовий вимір пов'язаний із особливою організацією досвіду, у межах якої воєнно-туристичне переживання одночасно належить минулому (події) і продовжує існувати у теперішньому через практики пам'яті та інтерпретативне відтворення. Воєнний туризм функціонує у режимі «розщепленої темпоральності», де лінійна історичність поєднується з безпосередньою актуалізацією воєнного досвіду «тут і зараз».

Отже, онтологія воєнного туризму визначається не як сукупність об'єктів для відвідування, а як перетин матеріальних слідів війни, просторово локалізованих ландшафтів і специфічно організованого часу, що разом створюють умови його існування як соціокультурного феномену.

Феноменологічний погляд дозволяє простежити, як воєнно-туристичний простір конститується у досвіді суб'єкта. Якщо онтологічний аспект окреслює умови буття явища, то феноменологія спрямовує увагу на його живу даність у свідомості, де визна-

вальним стає не фізичний об'єкт, а спосіб його переживання.

Фундаментальною тут є теза І. Канта (I. Kant) [15] про те, що пізнання не є пасивним відображенням світу, а активним структуруванням досвіду через апіорні форми чуттєвості та категорії розсудку. Розрізнення між «рiччю самою по собі» (ноуменом) і явищем (феноменом) підкреслює, що об'єкти навколишнього світу доступні людині лише у формах їхнього сприйняття. Це означає, що воєнно-туристичний простір від самого початку постає як інтерпретована реальність.

Розвиток цієї логіки у феноменології Е. Гуссерля (E. Husserl) [16] дозволяє розглядати досвід воєнного туризму як інтенціональний. Свідомість туриста завжди спрямована на об'єкт, а отже, воєнна локація конститується як сенсове ціле саме в акті цієї спрямованості. Особливої ваги тут набуває метод феноменологічної редукції (епохе). Редукція виникає не як технічне відсторонення, а як радикальне «винесення за дужки» ідеологічних нашарувань та повсякденних стереотипів, даючи можливість суб'єкту зустрітися з воєнним простором як з чистим феноменом.

Проте це не означає ігнорування фактичної правди. Епохе постає як тимчасове призупинення автоматичної віри у готові судження, щоб побачити, як цей сенс («агресор/жертва», «правда/брехня») будується у свідомості.

У межах аналізу воєнного туризму використання редукції доцільно обмежувати історичною достовірністю та етичною відповідальністю. Це робиться для того, щоб методологічне відсторонення не призвело до морального нехтування та нівелювання постатей агресора і жертви.

Перехід від феноменологічного споглядання до глибинного розуміння воєнної спадщини вимагає герменевтичного трактування. Тут воєнний ландшафт виявляється як складний «текст», що потребує дешифрування. Проте розуміння цього тексту не є суто інтелектуальним актом – воно

неминуче занурює суб'єкта в екзистенційну рефлексію.

Екзистенційний вимір. Досвід взаємодії з воєнно-туристичним простором може виходити на рівень граничного переживання, де феноменологічне «випадіння» з повсякденності спричиняє трансформаційний розрив у сприйнятті. Воєнний простір стає екзистенційно напруженим середовищем, що руйнує ілюзію безпеки та провокує невідворотне самозапитування про власні межі та сенси.

Центральною тут є концепція «межових ситуацій» К. Ясперса (K. Jaspers) [17]. Згідно з нею, війна є тим підґрунтям для граничного досвіду, який оголює фундаментальні характеристики людського існування – смерть, провину, страждання, боротьбу, випадок. У межах цього дослідження воєнний туризм (особливо у його меморіально-паломницьких проявах) інтерпретується як акт свідомого руху особистості назустріч такій межі.

Логіка Ясперса дозволяє побачити у відвідуванні місць війни не просто пізнавальний інтерес, а спробу «пробудження» від повсякденного автоматизму. У звичайному житті людина захищена ілюзією стабільності, проте зіткнення з автентичними наслідками війни руйнує цю декорацію.

Прикладом такої екзистенційної зустрічі може слугувати відвідування залишків житлового будинку, зруйнованого внаслідок ракетного чи дронного обстрілу. Для випадкового спостерігача це лише архітектурна руїна, проте для суб'єкта, що перебуває у стані інтенційного сприйняття, цей об'єкт стає порталом у межову ситуацію. Вигляд розірваних побутових речей у розрізі понівечених квартир – дитячої іграшки, кухонного столу чи родинного фото на вцілілій стіні – спричиняє онтологічний шок.

У цей момент відбувається перехід від споглядання «чужої біди» до глибокої екзистенційної рефлексії. Суб'єкт гостро відчуває власну вразливість і крихкість самого буття. Це зіткнення зі смертю («це могло статися зі мною») та стражданням («це сталося з такою

ж людиною, як я») породжує стан екзистенційної тривоги, яка є необхідною умовою для виходу людини до справжності. У просторі зруйнованого дому туристична практика трансформується у внутрішню подію: людина стикається з безпосереднім питанням про сенс життя перед обличчям «ніщо». Таке переживання може призвести до очищення через біль, що веде до переоцінки власних життєвих пріоритетів та глибшого розуміння цінності людського існування.

Водночас важливо враховувати, що інтенсивність такого зіткнення з «межею» вимагає від суб'єкта значних зусиль. Якщо внутрішній ресурс людини не готовий до обробки такого об'єму трагічного досвіду, замість трансформації може виникнути деструктивна реакція – невротизація або тривожний розлад. Це підкреслює, що воєнний туризм у його екзистенційному вимірі є не розвагою, а складним і часом ризикованим антропологічним викликом, де локація війни виступає дзеркалом, у якому суб'єкт бачить власну скінченність.

Якщо рефлексія за Ясперсом зосереджує на віднайденні власної автентичності, то звернення до ідей етики Е. Левінаса (E. Levinas) [18] стає імпульсом для виходу за межі самоспоглядання. У цьому контексті воєнний туризм відкривається як акт зустрічі з Іншим (тим, хто не є мною).

У меморіальному просторі це набуває граничної гостроти, оскільки тут Інший постає не як статистична одиниця чи абстрактний символ, а як живий запит до нашого сприйняття. Найвиразніше це втілюється у просторі об'єктів – стін пам'яті, алей слави, надгробків, де прізвиська, імена та обличчя на фотокартках перетворюють анонімну масу жертв на низку унікальних людських доль. Справжня подія зустрічі здійснюється не в момент огляду пам'ятки, а тоді, коли ми здатні побачити за холодним гранітом або друком реальну конкретну людину, яка свідомо чи трагічно віддала своє життя.

Тут воєнний туризм остаточно долає межі пізнавального інтересу і стає актом моральної співпричетності. Збереження пам'яті про тих, кого вже немає, є не формальністю,

а єдиним способом захистити їхню жертву від поглинання забуттям. Адже забуття – це продовження вбивства, тоді як пам'ять – це форма опору. Не дати людині «померти остаточно» у мовчанні історії – це акт людської поваги та відповідальності.

Отже, військовий туризм трансформується у форму етичного досвіду, де центральним стає відношення до Іншого як носія унікального і незворотного людського буття (рис. 1).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження дозволяє сформулювати цілісний філософський погляд на військовий туризм як на складний соціокультурний феномен.

На методологічному рівні доведено, що концептуальна розгалуженість (*dark tourism, thanatourism, heritage tourism, battlefield tourism, war tourism* тощо) є не ознакою слабкості теорії, а відображенням багатовимірності самого об'єкта. Застосування постпозитивістського підходу та ідей П. Фейєрабенда дозволяє легітимізувати методологічний плюралізм, що є необхідним для адекватного осмислення динамічних трансформацій воєнного простору.

В онтологічному вимірі визначено, що військовий туризм конституюється через перетин матеріальних слідів війни, специфічно структурованих ландшафтів (гетеротопій) та «розщепленої темпоральності». Встановлено, що матеріальні артефакти (руїни, техніка) набувають статусу значущих через інтенційну спрямованість свідомості суб'єкта, без якої вони залишаються лише фактами руйнації.

Феноменологічний аналіз продемонстрував, що воєнно-туристичний простір не є пасивною декорацією, а активно конструюється через досвід. Метод епохе дозволяє суб'єкту зустрітися з простором війни як із чистим феноменом, де розуміння трагедії постає як наслідок безпосередньої взаємодії, а не як результат споживання готових дискурсів.

Екзистенційно-етичний вектор дослідження виявив, що військовий туризм у своїх «вищих» формах (меморіально-паломницьких) трансформується у «межову ситуацію». Зіткнення з автентичними руїнами та конкретними «Іншими» перетворює відвідувача зі спостерігача на свідка. У цій точці прак-

Рис. 1. Концептуальна модель філософської інтерпретації воєнного туризму

Джерело: розроблено автором

тика відвідування місць війни постає як акт найвищої моральної відповідальності – спротиву забуттю, яке є «продовженням вбивства».

Запропоновані філософські рефлексії можуть слугувати одним із методологічних орієнтирів для подальшої трансформації туристичної галузі України. Практична реалізація цього підходу має базуватися на створенні дестинацій, де відвідувач буде залучений до зустрічі з полеглими. Саме через таке глибоке етичне занурення воєнний туризм має стати інструментом збереження історичної правди для майбутніх поколінь, перетво-

рюючи простір страждання на фундамент національної стійкості та невідступної відповідальності перед тими, хто віддав життя.

Дослідження відкриває можливість для глибшого аналізу меморіалізації та трансформації «травматичного ландшафту» у простір національної ідентичності. Окрему увагу варто приділити психологічним межим екзистенційного занурення у воєнний простір, щоб запобігти деструктивній травматизації суб'єкта. Також актуальним бачиться вивчення цифрових репрезентацій воєнного туризму та їхньої здатності зберігати автентичність і етичну напругу.

Література

1. Light D. Progress in dark tourism and thanatourism research: An uneasy relationship with heritage tourism. *Tourism Management*. 2017. 61 (2), P. 275–301. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2017.01.011>
2. Гуда А. Концептуальні аспекти воєнного туризму. *Географічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2024. № 3 (3). С. 124–133. DOI: <https://doi.org/10.32782/geochasvnu.2024.3.13>
3. Lennon J. Dark Tourism. In H. N. Pontell (Ed.), *Oxford Research Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*. New York: *Oxford University Press*. 2017. DOI: <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190264079.013.212>
4. Seaton A.V. War and thanatourism: Waterloo 1815–1914. *Annals of Tourism Research*. 1999. 26 (1), P. 130–158. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(98\)00057-7](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(98)00057-7)
5. Ryan C. (Ed.). *Battlefield Tourism* (1st ed.). London: *Routledge*. 2007. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780080548340>
6. García-Madurga M.-Á., Grilló-Méndez A.-J. Battlefield tourism: Exploring the successful marriage of history and unforgettable experiences: A systematic review. *Tourism and Hospitality*. 2023. 4 (2), P. 307–320. DOI: <https://doi.org/10.3390/tourhosp4020019>
7. Butler R., Suntikul, W. (Eds.). *Tourism and War* (1st ed.). London: *Routledge*. 2012. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203107706>
8. Лущик М. Про поняття та види військового туризму. *Наукові перспективи*. 2021. № 7 (13). С. 241–254. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-7\(13\)-241-254](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-7(13)-241-254)
9. Шука Г., Журба І., Коробейникова Я. Шляхи формування пропозиції на ринку в'їзного воєнного туризму в Україні. *Економіка та суспільство*. 2024. № 64. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-88>
10. Бойко В., Далевська Н. Розвиток туризму після збройних конфліктів у різних країнах світу. *Управління змінами та інновації*. 2022. № 3, С. 5–10. DOI: <https://doi.org/10.32782/СМІ/2022-3-1>
11. Bigley J. D., Lee C. K., Chon J., Yoon Y. Motivations for War-related Tourism: A Case of DMZ Visitors in Korea. *Tourism Geographies*. 2010. 12 (3), P. 371–394. DOI: <https://doi.org/10.1080/14616688.2010.494687>
12. Feyerabend P. K. *Against method*. 3rd ed. London ; New York : *Verso*. 1993.
13. Foucault M., Miskowiec J. Of other spaces. *Diacritics*. 1986. 16 (1), P. 22–27. DOI: <https://doi.org/10.2307/464648>
14. Гуда А. О. Меморіалізація та воєнний туризм: концепт і механізми взаємодії. *Acta Academiae Beregsasiensis: Geographica Et Recreatio*. 2025. № 4, С. 57–66. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-5843/2025-4-6>
15. Кант І. Критика чистого розуму. (І. Бурковський. Пер.). Київ: *Юніверс*. 2000. (Original work published 1781).
16. Husserl E. Ideas pertaining to a pure phenomenology and to a phenomenological philosophy: First book. General introduction to a pure phenomenology (F. Kersten, Trans.). The Hague: *Martinus Nijhoff*. 1983. (Original work published 1913).

17. Jaspers K. *Philosophy* (Vol. 2) (E. B. Ashton, Trans.). Chicago: *University of Chicago Press*. 1970. (Original work published 1932).
18. Levinas E. *Totality and infinity: An essay on exteriority* (A. Lingis, Trans.). The Hague: *Martinus Nijhoff*. 1979. (Original work published 1961).

References

1. Light, D. (2017). Progress in dark tourism and thanatourism research: An uneasy relationship with heritage tourism. *Tourism Management*, 61(2), 275–301. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2017.01.011>
2. Huda, A. (2024). Kontseptualni aspekty voiennoho turyzmu [Conceptual Aspects of War Tourism]. *Geographical Journal of Lesya Ukrainka Volyn National University*, 3 (3), 124–133. <https://doi.org/10.32782/geochasvnu.2024.3.13> [In Ukrainian].
3. Lennon, J. (2017). Dark Tourism. In H.N. Pontell (Ed.), *Oxford Research Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*. *Oxford University Press*. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190264079.013.212>
4. Seaton, A.V. (1999). War and thanatourism: Waterloo 1815–1914. *Annals of Tourism Research*, 26(1), 130–158. [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(98\)00057-7](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(98)00057-7)
5. Ryan, C. (Ed.). (2007). *Battlefield tourism* (1st ed.). London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780080548340>
6. García-Madurga, M.-Á., & Grilló-Méndez, A.-J. (2023). Battlefield Tourism: Exploring the Successful Marriage of History and Unforgettable Experiences: A Systematic Review. *Tourism and Hospitality*, 4(2), 307–320. <https://doi.org/10.3390/tourhosp4020019>
7. Butler, R., & Suntikul, W. (Eds.). (2012). *Tourism and war* (1st ed.). London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203107706>
8. Lushchuk, M. (2021). Pro poniattia ta vydy viiskovoho turyzmu [On the concept and types of military tourism]. *Scientific perspectives*, 7(13), 241–254. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-7\(13\)-241-254](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-7(13)-241-254) [in Ukrainian].
9. Shchuka, H., Zhurba, I., & Korobeinykova, Y. (2024). Shliakhy formuvannia propozytsii na rynku viiznogo voiennoho turyzmu v Ukraini [Ways to create supply in the inbound military tourism market in Ukraine]. *Economy and Society*, 64. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-88> [in Ukrainian].
10. Boiko, V., & Dalevska, N. (2022). Rozvytok turyzmu pislia zbroinykh konfliktiv u riznykh krainakh svitu [Tourism development after violent conflicts in different countries of the world]. *Change Management and Innovation*, 3, 5–10. <https://doi.org/10.32782/CMI/2022-3-1> [in Ukrainian].
11. Bigley, J. D., Lee, C. K., Chon, J., & Yoon, Y. (2010). Motivations for war-related tourism: A case of DMZ visitors in Korea. *Tourism Geographies*, 12(3), 371–394. <https://doi.org/10.1080/14616688.2010.494687>
12. Feyerabend, P. K. (1993). *Against method* (3rd ed.). London: Verso.
13. Foucault, M., & Miskowicz, J. (1986). Of Other Spaces. *Diacritics*, 16(1), 22–27. <https://doi.org/10.2307/464648>
14. Huda, A. (2025). Memorializatsiia ta voiennyi turyzm: Kontsept i mekhanizmy vzaiemodii [Memorialization and war tourism: Concept and mechanisms of interaction]. *Acta Academiae Beregsasiensis: Geographica et Recreatio*, 4, 57–66. <https://doi.org/10.32782/2786-5843/2025-4-6> [in Ukrainian].
15. Kant, I. (2000). *Krytyka chystoho rozumu* [Critique of pure reason] (I. Burkovskiy, Trans.). Kyiv: Universe. (Original work published 1781).
16. Husserl, E. (1983). *Ideas pertaining to a pure phenomenology and to a phenomenological philosophy: First book. General introduction to a pure phenomenology* (F. Kersten, Trans.). The Hague: Martinus Nijhoff. (Original work published 1913).
17. Jaspers, K. (1970). *Philosophy* (Vol. 2) (E. B. Ashton, Trans.). Chicago: University of Chicago Press. (Original work published 1932).
18. Levinas, E. (1979). *Totality and infinity: An essay on exteriority* (A. Lingis, Trans.). The Hague: Martinus Nijhoff. (Original work published 1961).

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 10.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026